

การขับเคลื่อนโรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาสู่ความยั่งยืนด้วยกลไกการนิเทศ
DRIVING ENVIRONMENTAL EDUCATION SCHOOLS TOWARD SUSTAINABILITY
THROUGH SUPERVISION MECHANISMS

ปรางวไล ชูหนู¹ และ สุนทรี วรรณไพเราะ²

Prangvalai Choonoo¹ and Suntaree Wannapiro²

ศึกษานิเทศก์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1¹

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ²

Educational Supervisor, Songkhla Primary Educational Service Area Office¹

Assistant Professor, Faculty of Education, Thaksin University²

Corresponding Author e-mail: suntaree@tsu.ac.th

Received July 9, 2025; Revised August 20, 2025; Accepted August 21, 2025

บทคัดย่อ

ปัญหาสิ่งแวดล้อมระดับโลก เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ และปัญหาขยะมูลฝอย ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตมนุษย์อย่างต่อเนื่อง ระบบการศึกษามีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมตั้งแต่ระดับเยาวชน บทความนี้เป็นการศึกษาเอกสารและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนงานโรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยใช้กรอบแนวคิดการพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบควบคู่ไปกับกลไกการนิเทศที่มีประสิทธิผล เพื่อสนับสนุนการพัฒนา นโยบาย การจัดการเรียนรู้ และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน

ผลการศึกษาพบว่า ความสำเร็จในการดำเนินงานโรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาอยู่ที่การบูรณาการแนวคิดการพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบ ครอบคลุมด้านหลักสูตร การบริหารจัดการทรัพยากร การสร้างความร่วมมือ และการประเมินผลที่เป็นระบบ กลไกการนิเทศเชิงพัฒนาที่สนับสนุนโดยศึกษานิเทศก์ในฐานะที่ปรึกษาและผู้ประสานงาน มีบทบาทสำคัญในการติดตามผล ปรับปรุง และสร้างแรงกระตุ้นให้เกิดวัฒนธรรมการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะ และจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมที่เข้มแข็งและสามารถนำไปปฏิบัติจริง องค์ความรู้ที่ได้จากบทความนี้สามารถนำไปใช้พัฒนานโยบาย การออกแบบหลักสูตร รวมถึงการขยายเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาและส่งเสริมการเป็นพลเมืองที่ตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมในระยะยาว

คำสำคัญ: โรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษา; ความยั่งยืน; การนิเทศ; การพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบ

Abstract

Global environmental problems, including climate change, biodiversity loss, and waste pollution, continue to impact human quality of life. Education plays a vital role in cultivating

knowledge, attitudes, and environmentally responsible behaviors among young people. This article presents a documentary study and literature review on the advancement of environmental education in schools, utilizing the Whole School Approach alongside effective supervision mechanisms to support policy development, learning management, and the creation of collaborative networks both within and beyond schools.

The study finds that the successful implementation of environmental education in schools depends on the integration of the Whole School approach, covering curriculum, resource management, partnership building, and systematic evaluation. Developmental supervision mechanisms, supported by educational supervisors as advisors and coordinators, play a crucial role in monitoring, improving, and fostering a culture of continuous development. This results in students possessing strong environmental knowledge, skills, and awareness, which they can apply in practice. The knowledge derived from this article can be applied to policy development, curriculum design, and expanding collaborative networks to enhance educational quality and promote environmentally conscious citizens in the long term.

Keywords: Environmental Education School; Sustainability; Supervision; Whole School Approach

บทนำ

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ปัญหาสิ่งแวดล้อมระดับโลก เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ และปัญหาขยะมูลฝอย ได้ทวีความรุนแรงและส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต สถานการณ์ในประเทศไทยสะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายที่เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้นและภัยธรรมชาติที่รุนแรงขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ระบบการศึกษาจึงถูกกำหนดให้เป็นกลไกสำคัญในการปลูกฝังจิตสำนึกและพฤติกรรมที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมตั้งแต่ระดับเยาวชน โรงเรียนในฐานะสถาบันการเรียนรู้ที่ใกล้ชิดกับเด็กและเยาวชนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเยาวชนให้เป็นพลเมืองที่มีความรู้ เจตคติ ทักษะ และพฤติกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม สามารถดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (Ketsing et al., 2023; Office of the Basic Education Commission, 2024; Wattanasettanukul et al., 2022; Imjai et al., 2024) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยในช่วง 1-2 ปีที่ผ่านมาเน้นย้ำว่าการดำเนินงานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนยังขาดความเป็นระบบและความยั่งยืน โดยเฉพาะในด้านการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนและหน่วยงานภายนอก ช่องว่างสำคัญที่พบคือการขาดกลไกการนิเทศที่มีประสิทธิภาพและการขาดการบูรณาการแนวคิด การพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบ (Whole School Approach) ในการขับเคลื่อนงานสิ่งแวดล้อมศึกษาอย่างแท้จริง (Imjai et al., 2024; Kanorm & Vanichwatanavorachai, 2025; Promphao, 2024; Satsagul et al., 2024)

แนวคิด Whole School Approach หรือการพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบ เป็นทฤษฎีสำคัญที่ได้รับการยอมรับในระดับสากลและถูกนำมาใช้ในการขับเคลื่อนงานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนอย่างแพร่หลาย แนวคิดนี้เน้นการพัฒนาโรงเรียนในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นการบริหารจัดการ หลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมของบุคลากร ชุมชน และภาคีเครือข่าย รวมถึงการมุ่งเน้นให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีต่อผู้เรียน โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นพลเมืองที่มีความรู้ เจตคติ ทักษะ และพฤติกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม สามารถดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (Wattanasettanakul et al., 2022; Imjai et al., 2024; Office of the Basic Education Commission, 2024) งานวิจัยในประเทศไทยพบว่า การนำแนวคิด Whole School Approach มาประยุกต์ใช้ในโรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและทักษะที่จำเป็นให้กับผู้เรียนในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ขณะที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดมาตรฐานโรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนสำหรับสถานศึกษาในประเทศไทย นอกจากนี้ การบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา เช่น การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม การกำหนดทิศทางและกลยุทธ์ การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ และการติดตามประเมินผล ก็เป็นอีกหนึ่งแนวคิดสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนงานสิ่งแวดล้อมศึกษาให้ประสบความสำเร็จ (Imjai et al., 2024)

วัตถุประสงค์ของบทความวิชาการนี้ คือ การนำเสนอแนวทางการขับเคลื่อนงานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนสู่ความยั่งยืน โดยเน้นบทบาทของศึกษานิเทศก์ และกลไกการนิเทศที่มีประสิทธิภาพในการสนับสนุนการพัฒนานโยบาย การจัดการเรียนรู้ และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน บทความนี้สนับสนุนแนวคิด Whole School Approach การบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ และการนิเทศแบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างระบบและวัฒนธรรมการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในสถานศึกษา พร้อมทั้งนำเสนอแนวปฏิบัติที่ประสบผลสำเร็จจากโรงเรียนที่มีการดำเนินงานจริง เพื่อเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้ในบริบทที่หลากหลาย รวมถึงการวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จและอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นในการดำเนินงาน เพื่อให้ผู้อ่านสามารถนำองค์ความรู้ไปปรับใช้ในการพัฒนานโยบายและการจัดการเรียนรู้ในบริบทของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน (Imjai et al., 2024; Kanorm & Vanichwatanavorachai, 2025; Bootprom et al., 2019; Promphao, 2024; Satsagul et al., 2024)

บทความนี้เสนอเนื้อหาครอบคลุม 1) แนวคิดและความสำคัญของโรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษา 2) องค์ประกอบและกระบวนการขับเคลื่อนงานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน 3) บทบาทของศึกษานิเทศก์ในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง 4) กลไกการนิเทศเพื่อความยั่งยืน และ 5) ปัจจัยความสำเร็จและอุปสรรคในการดำเนินงานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน โดยเนื้อหาหลักจะเน้นการบูรณาการแนวคิด Whole School Approach การบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ และการนิเทศแบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างระบบและวัฒนธรรมการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในสถานศึกษา องค์ความรู้จากบทความนี้จะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางการขับเคลื่อนงานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนอย่างเป็นระบบและยั่งยืน ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้

ในการพัฒนานโยบาย การจัดการเรียนรู้ และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาและสร้างพลเมืองที่มีจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมในระยะยาว

โรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษา

โรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental Education School) คือ แนวทางการจัดการศึกษา ที่เน้นการบูรณาการเรื่องสิ่งแวดล้อมเข้าไว้ในทุกมิติของการดำเนินงานของสถานศึกษา ทั้งในด้านการบริหารจัดการ จัดการ หลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ การจัดการทรัพยากร การมีส่วนร่วมของบุคลากร ชุมชน และภาคี เครือข่าย รวมถึงการมุ่งเน้นให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีต่อผู้เรียน โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นพลเมือง ที่มีความรู้ เจตคติ ทักษะ และพฤติกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม สามารถดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง และมีส่วนร่วม ในการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (Wattanasettanukul et al., 2022; Imjai et al., 2024; Office of the Basic Education Commission, 2024)

ความสำคัญของโรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษา

โรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาเกิดขึ้นจากความตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมระดับโลกที่ทวีความรุนแรง เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ ปัญหาขยะและมลพิษ ซึ่งล้วนมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์ในปัจจุบันและอนาคต ระบบการศึกษาจึงถูกกำหนด ให้เป็นกลไกสำคัญในการปลูกฝังจิตสำนึกและพฤติกรรมที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมตั้งแต่ระดับเยาวชน (Ketsing et al., 2023) ระบบการศึกษา จึงมีบทบาทสำคัญในการปูพื้นฐานความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และสร้างค่านิยมใหม่ในการดำเนินชีวิตอย่างรับผิดชอบต่อธรรมชาติ โรงเรียนในฐานะสถาบันการเรียนรู้ ที่ใกล้ชิดกับเด็กและเยาวชน จึงควรเป็นพื้นที่ในการปลูกฝังความรู้ เจตคติ และทักษะที่จำเป็น เพื่อให้ผู้เรียน สามารถปรับพฤติกรรมการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และพร้อมรับมือ กับการเปลี่ยนแปลงของโลกในอนาคตอย่างเข้าใจและยั่งยืน (Office of the Basic Education Commission, 2024) การพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่บูรณาการสิ่งแวดล้อมกับการศึกษา มุ่งเน้นให้ นักเรียนเติบโตเป็นพลเมืองที่มีความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม สามารถลงมือปฏิบัติจริง เชื่อมโยงการเรียนรู้กับท้องถิ่น มีความรับผิดชอบต่อสังคม และมีบทบาทในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน อันเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างคนรุ่นใหม่ที่จะพร้อมขับเคลื่อนการพัฒนา ประเทศและโลกไปสู่ความยั่งยืน (Ninlahoot et al., 2025)

องค์ประกอบของโรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษา

จากการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กับ โรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาที่มีประสิทธิภาพควรพัฒนาใน 5 ด้านหลัก ได้แก่

1. การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษา วางนโยบาย แผนงาน และระบบติดตามประเมินผลที่ชัดเจน

2. หลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนรู้สิ่งแวดล้อม บูรณาการเนื้อหาสิ่งแวดล้อมในทุกกลุ่มสาระ สร้างกิจกรรมที่เน้นการลงมือปฏิบัติจริง

3. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน พัฒนาสภาพแวดล้อมกายภาพให้ปลอดภัย เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เช่น การจัดการขยะ การประหยัดพลังงาน

4. การมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของครู นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน และเครือข่ายภายนอก

5. ผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน นักเรียนมีความรู้ ทักษะ เจตคติ และสมรรถนะในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม สามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงและขยายผลสู่ชุมชน (Wattanasettanukul et al., 2022; Imjai et al., 2024; Office of the Basic Education Commission, 2024)

บทบาทของโรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษา

โรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษามีบทบาทสำคัญในการสร้าง “พลเมืองสิ่งแวดล้อม” ที่ไม่เพียงแต่มีความรู้และทัศนคติที่ดี แต่ยังสามารถลงมือปฏิบัติและมีส่วนร่วมกับชุมชนในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม อย่างเป็นรูปธรรม โรงเรียนจึงเป็นทั้งแหล่งเรียนรู้และศูนย์กลางการขับเคลื่อนกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม เช่น โครงการลดขยะ การอนุรักษ์พลังงาน การปลูกต้นไม้ และการฟื้นฟูระบบนิเวศในท้องถิ่น (Ketsing et al., 2023) บทบาทของโรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในห้องเรียนหรือรั้วโรงเรียนเท่านั้น หากแต่ยังขยายไปสู่การเป็นผู้นำด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชน และเป็นต้นแบบที่สำคัญในการสร้างพลเมืองรุ่นใหม่ที่มีใจรักโลกและพร้อมร่วมกันสร้างอนาคตที่ยั่งยืน (Office of the Basic Education Commission, 2024)

ผลลัพธ์และความสำเร็จ

งานวิจัย พบว่า โรงเรียนที่ดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาอย่างเป็นระบบ จะช่วยให้นักเรียนมีทักษะกระบวนการแก้ปัญหา มีคุณลักษณะที่ดีและค่านิยมที่ถูกต้องเหมาะสมในการปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมในระดับสูง รวมถึงสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนและหน่วยงานภายนอกได้อย่างเข้มแข็ง (Promphao, 2024) เช่นเดียวกับ (Phansai et al, 2025) พบว่า โรงเรียนในสังกัด สพป.สุโขทัย เขต 2 มีการบริหารสิ่งแวดล้อมโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านกายภาพและวิชาการที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ขณะเดียวกันการบริหารสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ ทั้งด้านหลักสูตร กิจกรรมการสอน การวัดผล และการประเมินผล ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมควบคู่กับการมีส่วนร่วมของครู นักเรียน และชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญต่อการยกระดับคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืน และ (Wangkham et al, 2025) การวิจัยเรื่องแนวทางการบริหารโรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 1 พบว่า สภาพปัจจุบันของการบริหารจัดการอยู่ในระดับมาก ขณะที่สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีความต้องการจำเป็นสูงสุดด้าน การประสานความสัมพันธ์กับชุมชน รองลงมาคือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ และการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่บูรณาการสิ่งแวดล้อมศึกษา ผลการศึกษาได้เสนอแนวทางการบริหาร 4 ด้านสำคัญ ได้แก่ การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงเนื้อหาสิ่งแวดล้อมกับรายวิชา การจัดการทรัพยากร

และกิจกรรมภายในโรงเรียนเพื่อสร้างพฤติกรรมอนุรักษ์ การประสานความร่วมมือกับชุมชนและหน่วยงานภายนอก และการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ที่เริ่มจากนโยบายผู้บริหารและการพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง

สรุปได้ว่า โรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาคือสถานศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนาเยาวชนให้เป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม ผ่านการบูรณาการการเรียนรู้ การบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงและความยั่งยืนให้กับสังคมและโลกในระยะยาว

การดำเนินงานขับเคลื่อนงานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน

การขับเคลื่อนโรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษา เป็นภารกิจสำคัญที่ตอบสนองต่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) และยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีของประเทศไทย โดยมีเป้าหมายในการสร้างพลเมืองที่มีจิตสำนึกและสมรรถนะในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม ทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และสังคม (Wattanasettanukul et al., 2022; Imjai et al., 2024) การดำเนินงานดังกล่าวต้องอาศัยการบริหารจัดการที่เป็นระบบ การบูรณาการหลักสูตร การสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และการประเมินผลที่ต่อเนื่อง มีรายละเอียดดังนี้

1. กรอบแนวคิดและหลักการดำเนินงาน

งานวิจัยและแนวทางปฏิบัติในประเทศไทยชี้ให้เห็นว่า การดำเนินงานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนควรยึดหลัก “Whole School Approach” หรือการพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบ โดยมีองค์ประกอบหลัก 5 ด้าน ได้แก่ การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษา หลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนรู้สิ่งแวดล้อม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน การมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน (Wattanasettanukul et al., 2022; Office of the Basic Education Commission, 2024)

2. กระบวนการดำเนินงานในโรงเรียน

2.1 การกำหนดนโยบายและแผนงาน โรงเรียนต้องกำหนดนโยบายสิ่งแวดล้อมที่ชัดเจน บูรณาการในวิสัยทัศน์ พันธกิจ และแผนพัฒนาโรงเรียน รวมถึงจัดตั้งคณะกรรมการหรือทีมงานขับเคลื่อนงานสิ่งแวดล้อมศึกษาโดยเฉพาะ (Wattanasettanukul et al., 2022)

2.2 การบูรณาการในหลักสูตรและกิจกรรม การสอดแทรกเนื้อหาสิ่งแวดล้อมในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ และออกแบบกิจกรรมที่เน้นการลงมือปฏิบัติจริง เช่น โครงการสิ่งแวดล้อม การสำรวจและอนุรักษ์ทรัพยากรในท้องถิ่น การลดขยะ การประหยัดพลังงาน และการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า (Ketsing et al., 2023; Promphao, 2024)

2.3 การจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน โรงเรียนควรพัฒนาสภาพแวดล้อมกายภาพให้ปลอดภัย สะอาดร่มรื่น และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เช่น การจัดการขยะ การบริหารจัดการน้ำและพลังงาน การเพิ่มพื้นที่สีเขียว และการใช้ผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (Savanglap, 2023)

2.4 การสร้างการมีส่วนร่วมและเครือข่าย การดำเนินงานสิ่งแวดล้อมศึกษาจะประสบความสำเร็จได้ ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ได้แก่ ผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคีเครือข่ายอื่น ๆ โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมในการวางแผน ดำเนินงาน ติดตามผล และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Promphao, 2024)

2.5 การติดตาม ประเมินผล และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โรงเรียนต้องมีระบบติดตามและประเมินผลการดำเนินงานสิ่งแวดล้อมศึกษาอย่างเป็นระบบ ทั้งในด้านกระบวนการและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน ชุมชน และสิ่งแวดล้อม พร้อมนำผลการประเมินไปปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (Wattanasettanakul et al., 2022)

3. ตัวอย่างแนวปฏิบัติที่ประสบผลสำเร็จ

ตัวอย่างจากโรงเรียนบ้านน้ำมิน จังหวัดพะเยา ได้พัฒนาศูนย์การเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาโดยใช้ “รูปแบบการบริหารความร่วมมือพหุภาคี” ซึ่งประกอบด้วย 7 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ หลักการ วัตถุประสงค์ ขอบเขตความร่วมมือ กลไกความร่วมมือ กระบวนการบริหาร การประเมินผล และเงื่อนไขความสำเร็จ โดยมี การจัดตั้งฐานการเรียนรู้ 9 ฐาน เช่น ฐานการประหยัดน้ำและไฟฟ้า ฐานธนาคารขยะ ฐานไบโอดีเซล ฯลฯ ผลการประเมินพบว่านักเรียนร้อยละ 96.65 มีทักษะกระบวนการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในระดับดีขึ้น และร้อยละ 75.35 มีคุณลักษณะและค่านิยมที่เหมาะสมในการปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อม (Promphao, 2024) เช่นเดียวกับ โรงเรียนบ้านทุ่งฟ้าฮ่ามดำเนินโครงการ “โรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวทาง Eco-school ที่ใช้ กระบวนการ 7 ขั้นตอน เป็นโครงสร้างหลักในการ พัฒนากิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษา ซึ่งได้รับการออกแบบให้ครอบคลุมทั้งเนื้อหาและกระบวนการจัดการอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างผลลัพธ์ความรู้และคุณลักษณะเชิงสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน และโรงเรียนปะทิววิทยาเป็น โรงเรียนมัธยมศึกษาประจำตำบลขนาดเล็ก ให้บริการพื้นที่ 3 ตำบล นโยบายของโรงเรียน คือ ให้ทุกสาระวิชา มีการ บูรณาการหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษาเข้ากับสาระการเรียนรู้ทุกสาระวิชา เพื่อปลูกฝังให้เด็กและเยาวชน รักสิ่งแวดล้อม และสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในจิตใจ และสร้างความเป็นจิตอาสาให้กับเยาวชน ในโรงเรียน โดยมีกิจกรรมสำคัญคือ โครงการอนุรักษ์ป่าพรุตาอ้าย ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติสำคัญและแหล่ง เรียนรู้ของชุมชน แต่ปัจจุบันถูกบุกรุกจนเสื่อมโทรม โรงเรียนจึงร่วมมือกับหน่วยงานสิ่งแวดล้อม ชุมชน และผู้ใหญ่ถนอม จินดาพรหม เพื่อฟื้นฟูและอนุรักษ์ผืนป่าพรุให้กลับมาอุดมสมบูรณ์และเป็นประโยชน์ต่อชุมชน อย่างยั่งยืน (Department of Environmental Quality Promotion, 2015)

4. ปัจจัยความสำเร็จและอุปสรรค

ปัจจัยความสำเร็จ

ความสำเร็จของการดำเนินงานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนเกิดจากการผสมผสานหลายปัจจัย ที่เสริมสร้างประสิทธิภาพและความยั่งยืนของการขับเคลื่อนงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การมีนโยบาย และเป้าหมายร่วมกันของทุกภาคส่วนในโรงเรียน เช่น ผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน และหน่วยงาน

ภายนอก ซึ่งช่วยให้ทุกฝ่ายมีทิศทางเดียวกันและเกิดความมุ่งมั่นในการดำเนินงาน ลดความขัดแย้งและสร้างแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (Promphao, 2024; Wattanasettanukul et al., 2022; Savanglap, 2023; Ketsing et al., 2023; Imjai et al., 2024) มีดังนี้

1. การสนับสนุนทรัพยากรและงบประมาณอย่างเพียงพอ เป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้โรงเรียนสามารถจัดกิจกรรมและพัฒนาสภาพแวดล้อมได้อย่างต่อเนื่องและมีคุณภาพ ลดข้อจำกัดและอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงาน ขณะเดียวกัน การสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ไม่ว่าจะเป็นครู นักเรียน ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานรัฐและเอกชน หรือผู้เชี่ยวชาญด้านสิ่งแวดล้อม จะช่วยเสริมศักยภาพและขยายผลการดำเนินงานสิ่งแวดล้อมศึกษาให้เกิดประโยชน์สูงสุด

2. การประเมินผลและสะท้อนผลร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เป็นกระบวนการสำคัญในการติดตามความก้าวหน้า ปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงานให้เหมาะสม การประเมินควรครอบคลุมทั้งกระบวนการและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน ชุมชน และสิ่งแวดล้อม โดยเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการสะท้อนผลและเสนอแนะแนวทางพัฒนาอย่างสร้างสรรค์

3. การบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม การกำหนดทิศทางและกลยุทธ์ การนำไปปฏิบัติ และการติดตามประเมินผล โดยเปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในโรงเรียนและชุมชน ส่งผลให้เกิดความผูกพันและลดการต่อต้านภายในองค์กร

4. การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นการลงมือปฏิบัติจริง การสร้างโอกาสให้ผู้เรียนและครูได้ร่วมมือกับชุมชนและภาคีเครือข่าย รวมถึงการพัฒนาสมรรถนะการปฏิบัติเพื่อสิ่งแวดล้อม จะช่วยให้เกิดผลลัพธ์ที่ยั่งยืนทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และระบบนิเวศ

กล่าวโดยสรุป ปัจจัยความสำเร็จของการดำเนินงานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน ประกอบด้วย การมีนโยบายและเป้าหมายร่วมกัน การสนับสนุนทรัพยากรและงบประมาณที่เพียงพอ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ และการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ซึ่งล้วนเป็นรากฐานสำคัญที่นำไปสู่ความยั่งยืนของการขับเคลื่อนงานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน

อุปสรรค

แม้การดำเนินงานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนจะได้รับความสำคัญเพิ่มขึ้นทั้งในระดับนโยบายและการปฏิบัติจริง แต่ยังคงเผชิญกับอุปสรรคหลายประการที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพและความยั่งยืนของงาน (Savanglap, 2023; Imjai et al., 2024; Promphao, 2024; Wattanasettanukul et al., 2022; Ketsing et al., 2023) มีดังนี้

1. การขาดความเข้าใจและตระหนักรู้ของบุคลากรในโรงเรียนเกี่ยวกับความสำคัญและเป้าหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษา ผลการวิจัยพบว่าโรงเรียนส่วนใหญ่มักเข้าใจว่างานด้านสิ่งแวดล้อม เป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่หรือภารโรงเท่านั้น ไม่ใช่ความรับผิดชอบร่วมของทุกคน ส่งผลให้การมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมหรือพัฒนาสภาพแวดล้อมในโรงเรียนเป็นไปได้ยาก

2. การเปลี่ยนแปลงนโยบายและผู้รับผิดชอบบ่อยครั้ง ทำให้แนวทางการดำเนินงานขาดความต่อเนื่อง และเสถียรภาพ โรงเรียนบางแห่งต้องปรับเปลี่ยนแผนงานหรือวิธีการดำเนินงานตามนโยบายหรือคำสั่งใหม่อยู่เสมอ ส่งผลให้เกิดความสับสนและขาดความชัดเจนในการขับเคลื่อนงานสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยเฉพาะเมื่อมีหลายหน่วยงานเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ทำให้เกิดความซ้ำซ้อนและขาดเอกภาพในการบริหารจัดการ

3. ทรัพยากรและงบประมาณที่จำกัด โดยเฉพาะในโรงเรียนขนาดเล็กหรือพื้นที่ห่างไกลที่อาจไม่ได้รับการจัดสรรอย่างเพียงพอ ส่งผลให้ไม่สามารถดำเนินงานได้เต็มที่และต่อเนื่อง รวมถึงการขาดการสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์ สื่อการเรียนรู้ และแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสม

4. การขาดมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ชัดเจน โรงเรียนจำนวนไม่น้อยยังไม่มีแนวทางหรือมาตรฐานเป็นหลักในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้การดำเนินงานขาดทิศทาง ไม่สามารถประเมินผลหรือพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ ยังมีข้อจำกัดในเชิงการจัดการเรียนรู้ เช่น วิธีการสอนที่ยังเน้นการบรรยายมากกว่าการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมจริง โครงการสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่เป็นระยะสั้น ขาดความต่อเนื่อง และขาดการติดตามประเมินผลลัพธ์ที่แท้จริงในชีวิตจริงของผู้เรียน

กล่าวโดยสรุป อุปสรรคเหล่านี้สะท้อนถึงความจำเป็นในการสร้างความเข้าใจและตระหนักรู้ของบุคลากร กำหนดนโยบายที่ชัดเจนและต่อเนื่อง สนับสนุนทรัพยากรและงบประมาณอย่างเพียงพอ รวมถึงการกำหนดมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม เพื่อให้การขับเคลื่อนงานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

บทบาทศึกษานิเทศก์กับการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในสถานศึกษา

ในยุคที่การศึกษาต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านเทคโนโลยี สังคม และนโยบายระดับชาติ บทบาทของศึกษานิเทศก์จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนและยกระดับคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ศึกษานิเทศก์ไม่ได้เป็นเพียงผู้ติดตาม ตรวจสอบ หรือ ประเมินผลเท่านั้น แต่ยังต้องทำหน้าที่เป็น “ผู้นำการเปลี่ยนแปลง” (Change Agent) ที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจ ชี้แนะ และส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพครูอย่างต่อเนื่อง (Satsagul et al., 2024)

บทบาทสำคัญของศึกษานิเทศก์ ประกอบด้วย 3 มิติหลัก ได้แก่

1. การเป็นที่ปรึกษาและผู้ประสานงาน

ศึกษานิเทศก์ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้กับครูและผู้บริหารสถานศึกษาในการวางแผน พัฒนาหลักสูตร และแก้ไขปัญหาการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนประสานงานกับหน่วยงานต้นสังกัดเพื่อให้การดำเนินงานในโรงเรียนเป็นไปตามนโยบายและมาตรฐานที่กำหนด (Somboon et al., 2023) ศึกษานิเทศก์ที่มีคุณลักษณะของ “กัลยาณมิตร” เช่น ความน่าเชื่อถือ การให้ความช่วยเหลือ และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี จะช่วยลดช่องว่างระหว่างครูกับผู้บริหาร ส่งผลให้ครูเกิดความมั่นใจและพร้อมเปิดรับการเปลี่ยนแปลง (Satsagul et al., 2024)

2. การนิเทศเพื่อพัฒนาและขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง

กระบวนการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิภาพจะต้องเน้นการมีส่วนร่วมของครูและบุคลากรในโรงเรียนศึกษานิเทศก์จึงควรมีบทบาทในการสนับสนุน ส่งเสริม และแนะนำครูให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในกระบวนการจัดการเรียนรู้ โดยเฉพาะการนำแนวคิดการนิเทศแบบกัลยาณมิตรมาใช้ ซึ่งเน้นการสร้างควมไว้วางใจ ความร่วมมือ และการเติบโตร่วมกัน (Kanorm & Vanichwatanavorachai, 2025) กระบวนการนิเทศที่ดีจะช่วยให้ครูสามารถปรับตัวและพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียนในระยะยาว

3. การพัฒนาตนเองและสมรรถนะวิชาชีพ

ศึกษานิเทศก์ต้องตระหนักถึงความจำเป็นในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการเรียนรู้แบบนำตนเอง (Self-Directed Learning) เพื่อให้มีความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน (Somboon et al., 2023) การพัฒนาสมรรถนะของศึกษานิเทศก์จะส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาครูและคุณภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียน

นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการบริหารงานศึกษาของไทยที่เน้นการกระจายอำนาจสู่เขตพื้นที่การศึกษา ส่งผลให้บทบาทของศึกษานิเทศก์ต้องปรับตัวให้ทันกับบริบทที่หลากหลายและความต้องการเฉพาะของแต่ละพื้นที่ การขาดแคลนบุคลากรและความไม่ต่อเนื่องของกระบวนการนิเทศยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญที่ต้องได้รับการแก้ไขผ่านการพัฒนาศักยภาพศึกษานิเทศก์ให้มีสมรรถนะสูงขึ้นและเน้นการมีส่วนร่วมกับครูและผู้บริหาร (Satsagul et al., 2024)

กล่าวโดยสรุป บทบาทของศึกษานิเทศก์ในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในสถานศึกษา คือ การเป็นทั้งผู้นำทางวิชาการ ผู้ให้คำปรึกษา ผู้ประสานงาน และผู้สร้างแรงบันดาลใจในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยต้องยึดหลักกัลยาณมิตร สร้างความสัมพันธ์ที่ดี และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงและความต้องการของสถานศึกษาในยุคปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การนิเทศเพื่อส่งเสริมความยั่งยืนทางการศึกษา

ในยุคที่โลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและซับซ้อน การสร้าง “ความยั่งยืนทางการศึกษา” กลายเป็นเป้าหมายสำคัญของทุกระบบการศึกษา การนิเทศในฐานะกลไกเชิงวิชาการที่ช่วยส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาครู บุคลากร ตลอดจนกระบวนการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษา จึงต้องปรับบทบาทและกระบวนการให้ตอบโจทย์ความยั่งยืนในทุกมิติ (Kanorm & Vanichwatanavorachai, 2025) หัวใจของการนิเทศเพื่อความยั่งยืนคือการสร้างระบบและวัฒนธรรมการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นการมีส่วนร่วมของครูและบุคลากรในโรงเรียน การนิเทศไม่ใช่เพียงการตรวจสอบหรือประเมินผล แต่ต้องเป็น “กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพ” ที่เปิดโอกาสให้ครูได้เรียนรู้และเติบโตทางวิชาชีพอย่างแท้จริง ภายใต้บริบทของความไว้วางใจและความสัมพันธ์แบบกัลยาณมิตร (Satsagul et al., 2024; Kanorm & Vanichwatanavorachai, 2025)

แนวทางสำคัญของการนิเทศเพื่อความยั่งยืน ประกอบด้วย

1. การนิเทศแบบมีส่วนร่วมและเป็นระบบ การนิเทศที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในโรงเรียน เช่น รูปแบบการนิเทศภายในที่ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ การศึกษาปัญหาและความต้องการ การวิเคราะห์และวางแผน การสร้างความเข้าใจการดำเนินการนิเทศ และการบันทึก/รายงานผล จะช่วยให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและตอบโจทย์ปัญหาเฉพาะของแต่ละบริบท (Bootprom et al., 2019)

2. การบูรณาการแนวคิดกัลยาณมิตร การนิเทศที่เน้นความสัมพันธ์แบบกัลยาณมิตร สร้างบรรยากาศแห่งความไว้วางใจ สนับสนุน และการสะท้อนคิดร่วมกัน เช่น โมเดล BGSF ที่ผสมหลักกัลยาณมิตรกับหน้าต่างโจฮารี ช่วยให้ครูเปิดใจรับการเปลี่ยนแปลงและกล้าพัฒนาตนเอง (Kanorm & Vanichwatanavorachai, 2025)

3. การพัฒนาสมรรถนะและการเรียนรู้แบบนำตนเอง ศึกษาวิเคราะห์และครูควรได้รับการพัฒนาให้มีสมรรถนะสูง สามารถเรียนรู้และปรับตัวได้ด้วยตนเอง (Self-Directed Learning) เพื่อเป็นต้นแบบและผู้นำสนับสนุนการพัฒนาวิชาชีพครูอย่างยั่งยืน (Somboon et al., 2023)

4. การใช้ข้อมูลและการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง การนิเทศที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยข้อมูลจริงจากการปฏิบัติในห้องเรียน การประเมินผลที่ต่อเนื่องและนำผลไปใช้ในการพัฒนาทั้งครูและนักเรียนอย่างเป็นรูปธรรม (Puntalee & Tummatasananon, 2022)

ปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมความยั่งยืนของการนิเทศ ได้แก่ นโยบายที่ชัดเจน ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหาร ความรู้และทักษะของผู้นิเทศ สื่อและเครื่องมือที่ทันสมัย และการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง (Bootprom et al., 2019) นอกจากนี้ การนิเทศที่เน้นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี การให้คำแนะนำอย่างจริงใจ และการสะท้อนผลร่วมกัน จะช่วยลดทัศนคติลบของครูต่อการนิเทศ และสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

กล่าวโดยสรุป การนิเทศเพื่อส่งเสริมความยั่งยืนทางการศึกษา คือการสร้างระบบและวัฒนธรรมการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในสถานศึกษา ผ่านกระบวนการนิเทศที่เป็นระบบ มีส่วนร่วม และเน้นความสัมพันธ์แบบกัลยาณมิตร เพื่อให้ครูและบุคลากรสามารถปรับตัวและพัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืนในโลกที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

สรุปองค์ความรู้

บทความนี้ได้ข้อค้นพบที่สำคัญ คือ กลไกการนิเทศงานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนสู่ความยั่งยืน จำเป็นต้องมีความเป็นระบบและครอบคลุมในทุกมิติ ได้แก่ ด้านนโยบาย วัฒนธรรม สมรรถนะ และนวัตกรรม ตลอดจนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยสามารถประยุกต์ใช้กับ การออกแบบแนวทางการนิเทศเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนระดับต่าง ๆ รวมถึงการยกระดับการจัดการเรียนรู้ให้เชื่อมโยงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

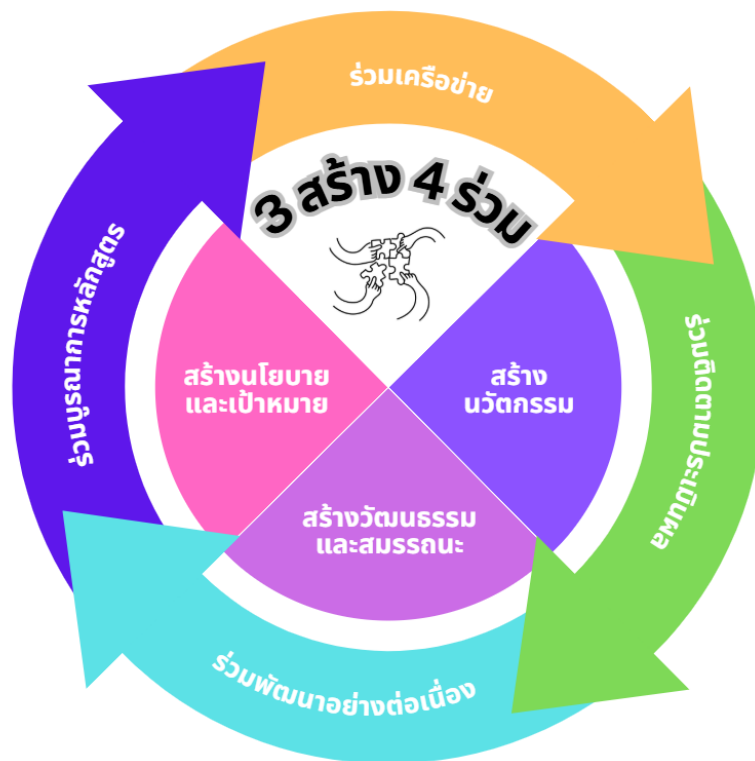
กลไกการนิเทศงานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนสู่ความยั่งยืน

ผู้เขียนในฐานะศึกษานิเทศก์ที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนโรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษา ขอนำเสนอมุมมองและประสบการณ์เกี่ยวกับกลไกการนิเทศงานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนที่นำไปสู่ความยั่งยืน โดยเห็นว่า

กลไกเหล่านี้ต้องมีความครอบคลุมทั้งเชิงโครงสร้าง กระบวนการ และวัฒนธรรมองค์กร เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่แท้จริงและต่อเนื่องในทุกมิติของโรงเรียน

กลไกการนิเทศงานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนสู่ความยั่งยืน : 3 สร้าง 4 ร่วม

การขับเคลื่อนงานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนให้เกิดความยั่งยืน จำเป็นต้องอาศัยกลไกการนิเทศที่เป็นระบบและครอบคลุมทั้งด้านนโยบาย การจัดการเรียนรู้ การสร้างวัฒนธรรมองค์กร และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ผู้เขียนขอเสนอแนวคิด “3 สร้าง 4 ร่วม” เพื่อใช้เป็นกรอบคิดและแนวทางปฏิบัติสำหรับการนิเทศงานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนสู่เป้าหมายความยั่งยืน เป็นหลัก “การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง” มาจากแนวคิด Continuous Improvement และระบบ PDCA (Plan-Do-Check-Act) ที่เน้นการหมุนเวียนขั้นตอนคิด ทำ ตรวจสอบ และปรับปรุง เพื่อบรรลุเป้าหมายความยั่งยืน ดังนี้

ภาพที่ 1 โมเดล 3 สร้าง 4 ร่วม

3 สร้าง

1. สร้างนโยบายและเป้าหมาย (Policy & Goal)

การนิเทศต้องเริ่มต้นจากการผลักดันให้โรงเรียนมีนโยบายและเป้าหมายด้านสิ่งแวดล้อมที่ชัดเจน สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนและชุมชน นโยบายที่ชัดเจนจะเป็นเข็มทิศให้ทุกฝ่ายในโรงเรียนเดินไปในทิศทางเดียวกัน เกิดความมุ่งมั่นและแรงขับเคลื่อนร่วมกัน การนิเทศควรช่วยกระตุ้นให้เกิดการทบทวนและปรับปรุงนโยบายอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อปัญหาและความท้าทายใหม่ ๆ ทางสิ่งแวดล้อม

2. สร้างวัฒนธรรมและสมรรถนะ (Culture & Competency)

การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นหัวใจสำคัญของความยั่งยืน การนิเทศควรเน้นการปลูกฝังทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมที่ดีต่อสิ่งแวดล้อมให้กับครู นักเรียน และบุคลากรทุกคนในโรงเรียน ควบคู่กับการพัฒนาสมรรถนะด้านสิ่งแวดล้อม เช่น ความรู้ ทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และความสามารถในการประยุกต์ใช้ความรู้ในชีวิตจริง การนิเทศควรสนับสนุนการฝึกอบรม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการประเมินสมรรถนะอย่างต่อเนื่อง

3. สร้างนวัตกรรม (Innovation)

การนิเทศควรส่งเสริมให้โรงเรียนกล้าคิด กล้าทำ และกล้าทดลองนวัตกรรมใหม่ ๆ ในการจัดการเรียนรู้และการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การออกแบบกิจกรรมสร้างสรรค์ หรือการพัฒนาสื่อการเรียนรู้ที่ตอบโจทย์ปัญหาสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น การนิเทศต้องเป็นเวทีให้ครูและนักเรียนได้แสดงศักยภาพและขยายผลนวัตกรรมสู่ชุมชน

4 ร่วม

1. ร่วมบูรณาการหลักสูตร (Integrate)

การนิเทศต้องผลักดันให้เนื้อหาสิ่งแวดล้อมถูกบูรณาการในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ไม่จำกัดอยู่แค่ในวิชาวิทยาศาสตร์หรือสุขศึกษา แต่ต้องเชื่อมโยงกับภาษาไทย สังคม ศิลปะ คณิตศาสตร์ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน การบูรณาการนี้จะช่วยให้นักเรียนเข้าใจปัญหาสิ่งแวดล้อมในมิติต่าง ๆ และเห็นความเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน

2. ร่วมเครือข่าย (Network)

การนิเทศควรสร้างและขยายเครือข่ายความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน เช่น ครู นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานรัฐ เอกชน และภาคีเครือข่ายอื่น ๆ การมีเครือข่ายที่เข้มแข็งจะช่วยเสริมศักยภาพ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และขยายผลการดำเนินงานสิ่งแวดล้อมศึกษาให้เกิดประโยชน์สูงสุด

3. ร่วมติดตามประเมินผล (Evaluation)

การนิเทศต้องมีระบบติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ ครอบคลุมทั้งกระบวนการและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน ชุมชน และสิ่งแวดล้อม การประเมินควรเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการสะท้อนผลและเสนอแนะแนวทางพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดการปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

4. ร่วมพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (Continuous Improvement)

หัวใจสำคัญของการนิเทศสู่ความยั่งยืน คือการผลักดันให้โรงเรียนมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ไม่หยุดนิ่งกับความสำเร็จเดิม ๆ แต่ต้องกล้าทบทวน ปรับปรุง และทดลองแนวทางใหม่ ๆ การนิเทศควรเป็นกระบวนการที่สนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกันของทุกฝ่าย เพื่อให้โรงเรียนสามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างทันเวลา

ดังนั้น 3 สร้าง 4 ร่วม จึงเป็นกลไกการนิเทศที่ช่วยขับเคลื่อนงานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนให้เกิดความยั่งยืนอย่างแท้จริง โดยเน้นทั้งการวางรากฐานเชิงนโยบาย วัฒนธรรม นวัตกรรม และการมีส่วนร่วมของ

ทุกภาคส่วนในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน นำไปสู่การสร้างพลเมืองที่มีจิตสำนึกและสมรรถนะในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม และขับเคลื่อนสังคมไทยสู่ความยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- Bootprom, N., Sikhabandit, S. & Sriprasertpap, K. (2019). An Internal Supervision Model for Sustainable Education Development of Schools under Bangkok Metropolitan Administration. *Journal of Education Research Faculty of Education, Srinakharinwirot University, 14(2)*, 25-42. (in Thai)
- Department of Environmental Quality Promotion. (2015). *Eco-school: Sharing and learning together*. Abiz Intergroup.
- Imjai, N., Noymanee, N., & Saneechai, A. (2024). Strategic Management of School Administrators Affecting Performance for Eco-School under the Secondary Educational Service Area Office Bangkok 2. *Journal of Education and Innovation, 26(3)*, 246-260. (in Thai)
- Ninlahoot, A., Lapjitr, J., Wonghom, S., Sangngern, S., Jarat, M. & Sinlapawiset, S. (2025). Substantive Emphasis and Procedural Emphasis of Environmental Education Schools for Sustainable Development: A Best Practice Case Study of Pradu Kaew Prachasan School, Surin Province. *Journal of Academic Surindra Rajabhat, 3(2)*, 169-182. (in Thai)
- Office of the Basic Education Commission. (2024). *Standard guide for environmental education schools for sustainable development* (3rd ed.). Bureau of Educational Innovation Development. (in Thai)
- Kanorm, S. & Vanichwatanavorachai, S. (2025). Supervision Process for Sustainable Teacher Development. *Journal of Scholar Community, 3(2)*, 163-176. (in Thai)
- Ketsing, J., Ketchanok, S., & Channakorn, S. (2023). Action Competence for Environment: New Perspective of Learning Outcome in Environmental Education. *Journal of Education and Innovation, 34(1)*, 1-19. (in Thai)
- Phansai, W., Buppasiri, P., Srinaranarudol, N. & Thipphanwa, P. (2025). The Environmental Management That Supports Learning Management in Schools Under the Sukhothai Primary Educational Service Area Office 2. *Journal of Dhamma for Life, 31(3)*, 123-137. (in Thai)
- Promphao, N. (2024). A Multi-lateral Cooperation Administrative Model for Eco-Education Learning Center Development, Bannammin School, the Phayao Primary Educational Service Area Office 2. *The Journal of Research and Academics, 7(4)*, 131-148. (in Thai)

- Puntalee, S. & Tummatasananon, S. (2022). A Study of Learning Management Supervision Results Based on the Concept of Teacher Coaching-Mentoring for Supervisors. *Panyapiwat Journal*, 14(1), 308-320. (in Thai)
- Savanglap, V. (2023). Environmental Management in Elementary Schools. *The Journal of Pacific Institute of Management Science (Humanities and Social Science)*, 9(3), 431-445. (in Thai)
- Satsagul, A., Klomkul, L. & Saengnont, K. (2024). Development of Educational Supervision Integrated with the Principles of Kalyāṇamittatā for Educational Supervisors, Cluster 2. *Journal of MCU Peace Studies*, 12(4), 1517-1528. (in Thai)
- Somboon, J., Nantasri, W. & Somsrisuk, A. (2023). Strategies On Supervision Competency Development Using Self-Directed Learning of Educational Supervisors under the Office of the Basic Education Commission. *Journal of MCU Buddhapanya Review*, 8(2), 28-41. (in Thai)
- Wangkham, W., Bangwiset, S. & Srijumnong, J. (2025). Guidelines for the administration of eco-school for sustainable development under loei primary educational service area office 1. *Journal of Social Science Development*, 8(6), 54-67. (in Thai)
- Wattanasettanukul, P., Srisuk, C., Panthong, W., Peerachaipawong, N. & Sinjindawong, S. (2022). Current And Desirable Conditions of Environmental Education for Sustainable Development School (Eco-School) under the Secondary Educational Service Area Office Bangkok 2. *Journal of Environmental Management*, 18(2), 78 – 95. (in Thai)